

VI. HAÇLI SEFERİ GÖLGESİNDE KUTSAL ROMA İMPARATORU II. FRIEDRICH VE EYYÛBÎ SULTANI MELİK KÂMİL DOSTLUĞU*

THE FRIENDSHIP OF FREDERICK II, THE HOLY ROMAN EMPEROR, AND MELİK KAMIL, THE KING OF AYYUBID, IN THE SHADE OF THE CRUSADE VI

Şehri KARAKAŞ**
Süleyman ÖZBEK***

Öz

VI. Haçlı seferi, Kudüs'ün diploması yoluyla Haçlılara teslimi ve seferin tarafları Müslüman Hristiyan dünyasının liderlerinin yakınlaşması bakımından tarihinde bir istisnayı kapsar. Batı dünyasının en kudretli kralı II. Friedrich, Hristiyan dünyasının aforozlu lideri olarak çıktığı seferde Mısır sultanı ile derin dostluk kurmuş, elçileşme ve mektuplaşma teatilerini bir ilim münazarasına dönüştürmüştür. Sicilya'da Müslümanlar arasında yetişen Friedrich'in Papalıkla ilişkileri, İsevilik karşıtı eylemleri ve İslâm dünyası ile münasebeti onun inancı hakkında bazı şüphelerin sâikini oluşturmuştur. Bununla birlikte Müslümanların bilgi birikiminden faydalanması, Doğu'daki ilimlere merakı; bilim dünyasında etkileri yüzyıllar devam edecek sonuçlar doğurmuştur. Bu cihetle 1227-1229 imparatorun Haçlı seferi; yalnızca Doğu ve Batı'nın yaklaşması olarak kalmamış, Avrupa'da bazı ilimlerin temelini atılmasında etkin rol oynamıştır. İki hükümdarın kurduğu

* Bu çalışma, 2214-A Yurt Dışı Doktora Sırası Araştırma ve 2211-A Genel Yurt İçi Doktora Burs Programı kapsamında desteklenmektedir.

** Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara / Türkiye, sehri.karakas@hbv.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4130-601X>

*** Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara / Türkiye, s.ozbek@hbv.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-4359-9700>

dostluk vasıtasıyla Sicilya ve Mısır arasındaki bağ, VI. Haçlı seferinin kendisinden çok daha uzun sürmüş, bahsi geçen hükümdarların ölümlerinden sonra da bu dostluk varisleri tarafından mektuplaşmalar şeklinde devam ettirilmiştir.

•
Anahtar Kelimeler

Melik Kâmil, II. Friedrich, Eyyûbîler, VI. Haçlı Seferi, Kudüs

•

Abstract

The Sixth Crusade is considered exceptional regarding the surrender of Jerusalem and the affiliation between the parties, which are Muslims and Christians. The mighty king of Western world, i.e., Frederick II who was known as excommunicated leader of Christian world established profound relationship with sultanate of Egypt and rendered ambassadorship and correspondence learning debate. The doubts relating to the beliefs of Frederick who grown up within Muslims in Sicilia were based on his relations with Popedom, his actions towards Christianity, and his connection with Muslim world. Furthermore, that he utilized the knowledge of Muslims and his curiosity of development in East ended up with everlasting impacts in science. Hence, The Crusade taking place between 1227 and 1229 did not only cause in affiliation of East and West, but it also played an important role to base some sciences. The bond formed by the king and the sultanate between Sicilia and Egypt lasted longer than The Sixth Crusade and was sustained by the successors of the aforementioned kings.

•
Keywords

Melik Kamil, Frederick II., Ayyubids, The Sixth Crusade, Jerusalem

GİRİŞ

1194-1250 yılları arasında yaşamış Kutsal Roma-Alman İmparatoru II. Friedrich, entelektüel kişiliği ve İslam âlemi ile olan münasebeti bakımından yalnız döneminin değil aynı zamanda Haçlı seferlerinin en önemli ve ilginç simalarından biri olmuştur. Dönem Avrupası'nın çok ilerisinde bilgi birikimi ve öğrenme arzusundan dolayı birçok tarihçi tarafından ilk modern hükümdar, filozof ya da (wonder of the world) Dünya şaheseri olarak adlandırılmıştır. İslam müverrihleri ise, Friedrich'i ümeranın kralı, Sicilya adasının, uzun ülke; Anboliya (İtalya), ve Anbordiya (Lombardiya)'nın hâkimi olarak tanıtmışlardır (İbn Vâsıl, 1972, C. 4, s. 234; Ebü'l-Fidâ, 1286, C. 3, s. 141). Friedrich, Fransızca, Almanca, İtalyanca, Lâtinçe, Grekçe, ve Arapçayı oldukça iyi seviyede konuşup Geometri, Cebir, Felsefe, Tıp, Tabiat ve Hendese ilimlerine vakıftı (el-Makrîzî, 1956, C. I/I, s. 232; Villani, 1906, s. 127-128; Kantarowicz, 1957, s. 185; Runciman, 2008, C. 3, s. 154; Detwiler, 1999, s. 43). Yırtıcı kuşlar, avcılık gibi muhtelif hobileri bulunmaktaydı. Arap-İslam kültürü üzerinde oldukça malumat edinmiş olup bazı Arap şairlerini tanımaktaydı (Kantarowicz, 1957, s. 185, 267). Hayatı boyunca İslam dini ile temas halinde bulunduğundan hiçbir zaman İslam aleyhtarı olmadı. Ülkesinde ezan okunduğu gibi, Müslümanların dinlerini özgürce yaşama hakkı tanıdı. Hizmetkârları, danışmanları, önemli askeri gücü ve muhafız birliği Müslümanlara dayanmaktaydı (Sibt İbnü'l-Cevzî, 1952, C. VIII/II, s. 656; Weltecke, 2011, s. 85; Maalof, 2012, s. 210).¹

Sicilya'da XI. asrın ikinci yarısında Arap egemenliğinin sona ermesine rağmen İslam düşüncesi ve kültürü, önemini halen yitirmemişti. Sicilya'da Norman hâkimiyeti sırasında Normanların üçüncü kralı II. Roger (1130-1154)'in yönetimindeki Sicilya'da Araplar nüfusun büyük bir ekseriyetini oluşturuyorlardı. Roger Arap kurumlarının tesis edilmesine müsaade ediyor, resmi kayıtların bir kısmını Arapça olarak tutturuyordu (Sezgin, 2008, C. 1, s. 145; Yıldız, 2017a, s. 72-73). Ancak onun döneminde ne Arap Müslümanlar açıkça ön planda ne de

¹ Gümeç Karakum'un "II. Friedrich von Hohenstaufen'in İslâm Dünyası İle İlişkileri ve Arapça Kroniklere Yansıması" isimli siyasi tarih hüviyetinde benzer bir çalışması mevcuttur. Karakum, bu makalesinde, Melik Kâmil ve Melik Muazzam arasındaki ihtilaftan bahseder. Müteakiben Friedrich'in İslâm kültürüyle ilişkisi, Haçlı seferi, kişisel ve bilimsel meraklarını ele almıştır. Bizim bu çalışmamızda ise; Friedrich'in sefere katılımını tetikleyen ve zorlayan unsurların akabinde VI. Haçlı seferi sırasındaki ve sonrasındaki diplomasi, Friedrich'in Kudüs ziyareti ile bu ziyaret esnasındaki İslâm yanlısı eylem ve söylemleri ve İslâm dünyasına yakınlığı Melik Kâmil ile kurduğu derin dostluk, çerçevesinde takdim edilmeye çalışılmıştır.

Müslüman dünyasıyla ilişkiler göze çarpıyordu. Friedrich zamanında Sicilya Müslümanları için yeni bir dönem başlamıştı. Friedrich selef ve haleflerinin aksine bilime son derece önem vermiş, âlimlerin dostu ve hamisi olmuştu. Eyyûbî sultanı Melik Kâmil ve diğer Müslüman hükümdarlarla münasebetinde ilmi yazışmalar ve İslam ülkelerinden getirttiği âlimler vasıtasıyla Doğu'daki ilmi bilimlerin batıya aktarılmasında azımsanmayacak rolü bulundu (bkz. Sezgin, 2008, s. 99-177).

Batı Avrupa'da yegane güç olan II. Friedrich Alman Hohenstaufen Hanedanı'ndan Kutsal Roma Cermen İmparatoru VI. Heinrich (1191-1197) ve Sicilya Kralı II. Roger'in kızı Norman Prensesi Konstanze'nin çocuğu olarak dünyaya geldi (Germano, 1864, s. 15; Villani, 1906, s. 113; Abudalafia, 1988, s. 89). 1198 yılında Sicilya Kralı, 1215 yılında Almanya Kralı, 1220 yılında İtalya Kralı ve Kutsal Roma İmparatoru ve 1225 yılında Kudüs Kralı idi (Detwiler, 1999, s. 43).

Hohenstaufen Hanedanlığına mensup dedesi I. Friedrich Barbarasso ve babası VI. Heinrich'in Haçlı seferi politikaları II. Friedrich'in Suriye, Filistin ve Mısır siyaset ve bakış açısını etkilemişti. I. Friedrich Barbarasso daha önceki Sicilya krallarına nazaran Haçlı seferlerine ilgi duyan bir şahsiyetti (Abudalafia, 1988, s. 63). Friedrich Barbarasso 1190 yılında Üçüncü Haçlı seferi sırasında Silifke çayında boğularak hayatını kaybetmişti. Yerine geçen oğlu VI. Heinrich Haçlı seferleri için oldukça istekliydi. III. Haçlı seferi sırasında babası Friedrich Barbarasso'nun ölümüyle Almanların bir varlık gösterememesi üzerine Doğu'daki Alman itibarını kurtarmak maksadıyla 1197-1198 yılları arasında VI. Heinrich, bir Alman Haçlı seferi düzenlenmek istediye de sefere çıkmadan hayatını kaybetti (Demirkent, 1997, s. 152, 166).

Avrupa'da asilzadelerin, özellikle de babaları haçı almış ama yola çıkmadan ölmüş olan soyluların oğullarına papalık baskısı yapılmaktaydı. Yeminini yerine getiremeyen kişinin yükümlülüğü mirasçılara kalabiliyordu. Bu yönüyle Doğu'ya yapılan seferler üzerine öncülük eden Houstefan hanedanlığına mensup Friedrich'in dedesi ve babası gibi Haçlı seferine sadık kalması beklendi (Giles, 1987, s. 1). Friedrich daha gençlik yıllarında Haçlı seferlerine katılmayı tasarlıyordu. Ancak papalık kontrolünde yapılacak Haçlı seferi hareketine saygı duyan biri değildi. 1220'lerin sonlarında başlayan papa ve imparator arasında çatışma, onun nezdinde Haçlı seferlerinin bir gençlik hevesi olarak kalmasına neden oldu. Öte yandan papalık, Friedrich'in yeminini unutmamasına asla izin vermedi (Abudalafia, 1988, s. 122).

II. Friedrich Haç yeminini 1215 yılında etmiş, bunun yanı sıra 1220'da Papa III. Honorius Roma'da II. Friedrich 'e Kutsal Roma-Germen imparatoru olarak taç giydirmişti. Bu törende II. Friedrich Haçlı Seferine şahsen katılacağı hususunda söz

verdi (Demirkent, 1997, s. 191-192). Papa III. Honorius ve daha sonra halefi Papa IX. Gregorius tüm çabaları ve Mısır'da bulunan Haçlıların büyük bekleyişlerine rağmen, Beşinci Haçlı Seferi'ne (1218-1221) şahsen katılmadı. Ancak çok sayıda Alman birliklerini Mısır'a sevk etmek suretiyle seferi açıkça desteklediğini Papalık'a göstermek istedi. Fakat İmparatorun gönderdiği Malta Kontu Amiral Henry ve Sicilya Şansölyesi Walter von Palear komutasında kırk gemilik filo, Müslümanlar Dimyatı Haçlılardan teslim aldıktan sora gecikmeli olarak Dimyat önerilerine ulaştığı için bu yardımın sefere herhangi bir katkısı olmadı (İbnü'l-Esîr, 1987, C. 12, s. 287; Donovan, 1950, s. 95).

II. Friedrich'in Mısır'ı hedef alan ve 1218-1221 yıllarında gerçekleşen Beşinci Haçlı seferine Haçlılar büyük umut bağlamışlardı. Kudüs Kralı Jean de Brienne önderliğindeki Haçlı ordusu, Mısır Sultanı Melik Kâmil, kardeşleri Dımaşk hakimi Melik Muazzam, el-Cezire hakimi Melik Eşref ile Hama, Halep, Humus, Bal'bek meliklerinin müttefik İslam ordusu karşısında 28 Ağustos 1221 tarihinde Mansure önderinde kesin bir mağlubiyet almasıyla sonuçlandı, (Sibt İbnü'l-Cevzî, 1952, C. VIII/II, s. 620-621; el-Makrîzî, 1956, C. I/I, s. 203, 207-208; Şeşen, 2007, s. 90). Haçlılar can güvenliklerinin sağlanması mukabilinde Dimyat'ı Müslümanlara teslim ettiler. İmparator Friedrich'inde onaylaması şartıyla 1221 Eylül ayında Haçlılarla ve Eyyûbî Sultanı Melik Kâmil arasında 8 yıl sürecek bir sulh akdi yapıldı (İbn Vâsıl, 1972, C. 4, s. 93-96; el-Makrîzî, 1956, C. I/I, s. 203, 209; Paterborn, 1971, s. 132; Wendover, 1849, s. 436; Şeşen, 2012, s. 109; Karakaş, 2016, s. 23).

Beşinci Haçlı seferi sırasındaki ittifak halinde hareket eden Melik Âdil'in oğulları Melik Kâmil, Melik Muazzam ve Melik Eşref Haçlıların ülkelerine dönmelerinin ardından hâkim oldukları topraklara çekilerek bir süre hareketsiz kaldılar. 1222 yılında Mısır sultanı Melik-Kâmil'in, Cezîre hâkimi Melik Eşref Mûsâ ile yakınlaşması; diğer kardeşi Dımaşk sahibi Melik Muazzam ile arasının açılmasına sebep oldu (İbnü'l-Esîr, 1987, C. 12, s. 425). Melik Muazzam'ın dönemin güçlü siması Celâleddin Harzemşah ile kurduğu ittifak Melik Kâmil'i ve dolayısıyla Eyyûbî devlet bütünlüğünü tehdit etmekteydi. Bu cihetle Melik Kâmil, Harzemşah-Dımaşk müttefik cephesine karşı bir ittifak arayışına girdi. Melik Eşref ve vasal devletler bahsi geçen ittifak karşısında güçlü değildi. Moğollar ve Haçlılar dönemin iki büyük gücü olarak daima Eyyûbîler ve diğer bölge devletleri için bir tehditti. Bunun yanı sıra Sultan yapacağı her hamlede ülkesine karşı yapılacak yeni bir Haçlı seferini de daima hesap etmek zorundaydı. Bu suretle Melik Kâmil, ülkesi için henüz uzak bir tehdit olan Moğollarla ittifak yapmak yerine bir Haçlı seferi hazırlığı içerisinde bulunduğunu işittiği Sicilya kralı II. Friedrich'le irtibata geçerek

bir dostluk tesisi oluşturmayı çıkarlarına daha uygun buldu (İbn Vâsıl, 1972, C. 4, s. 206; el-Makrîzî, 1956, C. I/I, s. 221-222; Ebü'l-Fidâ, 1286, C. 3, s. 137-138; Runcıman, 2008, C. 3, s. 161; Özbek, 2018, s. 135).

VI. Haçlı Seferi ve Diplomasi

Eyyûbî Mısır sultanı Kâmil bin Âdil Beşinci Haçlı seferi sırasında Dimyat'a çıkarma yapması beklenen imparator Friedrich'in şöhretini iştmişti. Duyduğu merak ve ilgiyle birlikte Sicilya adasından gelen seyyahlardan onun hakkında haber almaya çalışıyordu (Maalof, 2012, s. 210). Melik Kâmil, Friedrich'in mütemediyen Haçlı seferini ertelemesinden dolayı papalıkla sıkıntılar yaşadığını ve İslam dünyasına yakınlığını iştmiş olmalıydı. 1225 yılında II. Friedrich 'in, Kudüs kralı Jean de Brienne'nin kızı Jolande ile evlenerek veraset hukukuna göre Kudüs Kralı unvanını –Kudüs, Müslümanların elinde bulunmakla birlikte Hristiyanlara ait Kudüs Haçlı Krallığı, Akkâ merkezli olarak hükümet sürmeye devam etmekteydi- elde etmesini fırsat bilen (O'Neal, 2005, s. 111) Mısır Sultanı Kâmil, emir Fahreddin başkanlığında bir elçi heyetini 624 / 1226 güz aylarında Almanya ve Sicilya imparatoru Friedrich 'e göndererek ondan, adına okutmakta olduğu hutbeyi keserek Celâleddin Harzemşâh adına hutbe okutmaya başlayan Dımaşk hâkimi Melik Muazzam'a karşı birleşme talebiyle Suriye'de görünmesini istedi (el-Makrîzî, 1956, C. I/I, s. 222). Buna mukabil, Kudüs ve Selahaddin döneminde fethedilen sahil beldelerinden bazılarını ona vermeyi taahhüt etti (İbn Vâsıl, 1972, C. 4, s. 206; el-Makrîzî, 1956, C. I/I, s. 222; Novare, 1936, s. 27).

Eyyûbî elçisi emir Fahreddin, Palermo ziyaretinde imparatorla bilimsel ve felsefi konularda sohbet etmiş onun entelektüel kişiliğine, Araplara ve İslam kültürüne yakınlığına bizzat şahit olmuştu. Friedrich Arapçayı çok iyi derecede konuşup yazmakta, İslam uygarlığına hayranlık duymakta ve her fırsatta Kiliseden hoşlanmadığını dile getirmekten çekinmemekteydi. Kralın hizmetkâr ve muhafızları Arap Müslümanlardan oluşuyordu, ülkesinde ezan okunmaktaydı ve İslâm'ın şîârı namaz için herhangi bir engel bulunmuyordu (Maalof, 2012, s. 210). Bu görüşme vasıtaıyla Mısır elçisi Fahreddin ile imparator arasında yakın bir dostluk kurularak bilimsel yazışmalar da başlamış oldu.

Mısır elçisi Fahreddin Mısır'a döndüğünde Müslümanlara yakınlığıyla bilinen imparator hakkında detayları sultan Melik Kâmil'e bildirdi. Bu tür nitelikleri takdir eden Melik Kâmil'in benzer yanları bulunmaktaydı. Arap grameri ve ictihâdî meselelere vakıf olan Mısır sultanı, âlimlerin hevesli bir hamisiydi. Onları muhafaza eder, meclislerinde bulunur, ictihâd ve gramer konusunda onlarla tartışmayı severdi. Şam'a yaptığı seyahatler sırasında âlimleri Mısır'a getirir, Arap grameri, dil uzmanları ve fıkhi meselelerde âlimleri bulunduğu meclislerde sınar,

doğru cevaplar mukabilinde onları taltif ve bahtiyar ederdi. Peygamberimizin hadislerini dinlemeyi çok severdi (İbn Vâsıl, 1972, C. 4, s. 158-161; İbnü'l Kesîr, 1995, C. 13, s. 288; İbn Hallikan, 1968, C. VII/ V, s. 81; Kantarowicz, 1957, s. 185-186). Öyle ki bu cihetle Kahire'de İslami geleneklerin incelenmesi için bir "Dârü'l hadis" inşâ ettirmişti (İbn Vâsıl, 1972, C. 4, s. 158-163; es- Süyûtî, C. 2, s. 262).

Emir Fahreddin'in Palermo ziyaretinin ardından Friedrich, müzakerelerin devam etmesi için h. 624 (1226-1227) yılında Palermo piskoposu Berardus de Castacca (1213-1252) ile birlikte Filistin'de bulunan Thomas von Acerra'yı dostane mesajlar ve Batıya özgü değerli hediyelerle birlikte Kahire'de bulunan Melik Kâmil'e gönderdi (el-Makrîzî, 1956, C. I/I, s. 223; Runcıman, 2008, C. 3, s.161). Sultan nezdinde büyük itibara haiz olan elçilik heyetinin getirdiği hediyeler arasında birçok atla birlikte bilhassa çok değerli altın gibi mücevheratla süslenmiş imparatorun atı da bulunmaktaydı. Heyet İskenderiye'de üst düzey bir kabileyle karşılaşırken Kahire'ye yakın bir noktada bizzat sultanın kendisi elçilik heyetini karşıladı. Elçilik heyetine büyük ikramda bulunan sultan, onları ikamet etmeleri maksadıyla Vezir Safiyeddin b. Şükr'ün evine indirdi. Friedrich'in değerli hediyelerine mukabil Sultan, özellikle ihtimam gösterdiği Yemen, Hint, Irak, Şam, Acem antikalarından hazırlanmış İmparatorun hediyelerinin çok üstü nispetinde kıymetli bir eşya, altından bir eğer ve 10 binlerce Mısır dinarı değerinde mücevheratları Cemaleddîn b. Munkız eş-Şeyzerî eşliğinde bir heyetle yola çıkardı (el-Makrîzî, 1956, C. I/I, s. 223).

Melik Kâmil, Bilâd-ı Şâm'da Friedrich'den alacağı yardım karşılığında Kudüs'ü teslim etmeyi vaat etmişti. Ancak Kudüs, kardeşi Melik Muazzam'ın hâkimiyetindeydi. 624 / 1226-1227 yılında Mısır'a ulaşan Sicilya İmparatoru Friedrich'in elçisi, Melik Kâmil'e uzlaştıktan sonra Melik Muazzam'a gönderildi. Elçi, sultanın kendilerine söz verdiği Selahaddin Eyyûbî döneminde fethedilen yerleri istediğinde Melik Muazzam "*Efendine söyle, benim ona kılıçtan başka verecek hiçbir şeyim yoktur*" diyerek barışa meyilli olmadığını ve savaşa çağını bildirdi. (Ebû Şâme, 1997, C. 3, s. 151; ez-Zehabî, 1998, C. 45, s. 23-24). Sicilya imparatorunun elçisinin Dımaşk'ta aldığı cevap üzerine tedirginlik duyan Melik Kâmil, Fahreddin'i yeniden Sicilya'ya gönderdi. Büyük bir ihtiramla karşılanan Fahreddin, İmparatorla yakinen bir dostluk kurdu. Emir Fahreddin, bizzat İmparator tarafından şövalye ilan edilerek Friedrich'e ait kraliyet armasını taşımasına müsaade edildi (Ernoul, 2019, s. 20; Kantorowicz, 1957, s. 189).

Melik Muazzam, Haçlı seferinin lideri İmparator Friedrich'in Sicilya'dan Bilâd-ı Şâm üzerine hareket ettiğini işittiğinde süratle Dımaşk'tan Kudüs'e gelerek

şehir kaleleri ve su depolarını harap etmişti (el-Makrîzî, 1956, C. I/I, s. 223). Olay üzerinden çok geçmeden 30 Zilkâde 624 / 11 Kasım 1227 Cuma günü Dımaşk hâkimi dizanteri hastalığından vefat etti (İbnü'l-Esîr, 1987, C. 12, s. 434; İbnü'l-Adîm, 1968, s. 201). Melik Muazzam'ın ölümü Melik Kâmil için hem bir fırsat hem utanç kaynağı oldu. Dımaşk yönetimi tecrübesiz bir genç olan Melik Muazzam'ın oğlu 21 yaşındaki en-Nâsır Dâvûd'a intikal etti. Böylece, El-Kâmil, on yıl önce saltanatı miras aldığından beri ilk kez, güney Suriye'de otoritesini kurmayı umuyordu. Filistin'i hâkimiyetine katacağı bir zamanda Friedrich'in Suriye'ye gelmesi Melik Kâmil için endişe verici oldu (Humphreys, 1977, s. 193; Runcıman, 2008, C. 3, s. 162).

Kalkış tarihindeki sürekli gecikmeler nedeniyle aforoz edilen İmparator (Van Cleve, 1975, s. 446-447) ise; aforozu aldırmadan 28 Haziran 1228 tarihinde Birindisi'den hareket etti. Friedrich'in gecikme süresi, onun devlet hukuku bakımından statüsünü de değiştirmişti. 1228 Nisan ayında karısı Jolende, Conrad adında bir erkek çocuk bırakarak vefat etti. Veraset hukukuna göre Friedrich, Jolende'nin ölümüyle Kudüs kralı unvanını kaybetmiş oluyordu. Bu suretle, aforozlu bir Haçlı ve oğlu Conrad'ın vasisi olarak sefere katılıyordu (O'Neal, 2005, s. 111; Runcıman, 2008, C. 3, s. 156-157; Demirkent, 1997, s. 198). Friedrich, Temmuz ayında Kıbrıs'a ulaşarak adayı hâkimiyet altına aldı. Kudüs'ün tesliminin yalnızca formalite olduğunu düşünerek mahiyetindeki küçük bir orduyla Eylül 1228'de Akkâ'ya ulaştı (İbnü'l-Esîr, 1987, C. 12, s. 440; Giles, 1987, s. 114). Almanların teşkil ettiği guruplarla Friedrich'in Akkâ'ya muvasalatını bildirmek ve Kudüs'ün teslimini görüşmek üzere Friedrich, 625 Zilkade / 1228 Ekim ayı başında Thomas von Acerra ile Sayda hakimi Balian de Sidon'u yola çıkararak Melik Kâmil'e kendisiyle anlaşmak istediğini ilettiler (İbn Nazîf, 1981, s. 163-164; İbn Laklak, 1974, s. 51). Ancak Kasım ayında Melik Muazzam'ın ölümüyle bütün planı değişen Melik Kâmil, kardeşi Melik Muazzam'ın ölümüyle şartların değiştiğini bu suretle anlaşma taraftarı olmadığını bildirdi (Ernouf, 2019, s. 325).

Melik Kâmil'in tutumuna hiddetlenen Friedrich, bir mesaj göndererek Mısır sultanının gözünü korkutmaya çalıştı. "Müslümanların iyiliğine ve maslahatına olan şey beni üzerlerine getirmemeleridir. Dimyat muhasarası sırasında siz yalnız naibimle savaştınız. Tüm sahil beldeleri ve İskenderiye'de Hristiyanların haklarını tanıdınız. Allah sizi muzaffer kıldı ve size zaferi verdi. Kral, benim naibim ve hizmetkârlarımdan yalnız biridir. Sizin bu zaferiniz, benim küçük bir kuvvetime karşı yaptığınız çabadır. Siz bunları naibime vermiştiniz, ben ise imparator olarak naibime verdiğinizden daha azını kabul edemem (el-Makrîzî, 1956, C. I/I, s. 228; İbn Nazîf, 1981, s. 164).

Melik Kâmil, İmparatorun elçilerini büyük bir ihtişamla karşılmasına rağmen onlara kesin bir cevap vermedi (Karakum, 1993, s. 460). Kâmil, İmparatorla ne savaşmak ne de onu gönderme imkânına sahip değildi. Durum üzerine çıkmaza giren Melik Kâmil, Emir Fahreddin b. Şeyh'i İmparatora göndererek onu teskin etmeye çalıştı (el-Makrîzî, 1956, C. I/I, s. 229). İki hükümdarın amacı da halkları nezdinde itibarlarını kurtarmaktı.

Almanya Kralı ve Batı İmparatoru sıfatına sahip Friedrich, yeterli sayıda askeri bulunmadığından Eyyûbîlere karşı girişeceği askeri harekâtın akamete uğrayacağını, bu nispetle celben Kudüs'ün geri alamayacağını farkındaydı. Eyyûbî sultanının Dimaşk muhasarasıyla meşgul olması ve sultanla olumlu seyreden yazışmalarından Kudüs'ün idaresini diplomatik ve barışçıl yollarla geri alabilmek İmparator için daha makul bir seçenek oldu.

Friedrich'in elçileri, İmparatorun Kıbrıs ve Akkâ ikameti sırasında Eyyûbîlerle görüşmelerini mahalli kral ve baronların müdahil olmaması amacıyla gizlilik içinde yürütüyordu. Görüşmeler Akkâ'ya bir fersah uzaklıktaki bir mevkiye gerçekleşiyordu. Çok geçmeden ülkedeki baronlar Papa'ya elçi göndererek Friedrich'in adamlarının sık sık Müslümanlarla görüştiklerini ve sebebini bilmediklerini bildirdiler (Ernoul, 2019, s. 325).

Diğer yandan taraflar arasındaki görüşmeler sırasında oluşan dostluk ilişkilerine Papa yandaşları Templierler tepki göstererek, Melik Kâmil'e Friedrich'i tutuklamasını ricada buldukları bir mektup gönderdiler. Melik Kâmil ise nifak çıkaracak bu olayda tahrike kapılmayarak bahsi geçen mektubu İmparator Friedrich'e gönderdi. Bu defa İmparatorun elçileri Melik Kâmil'e teşekkür için gelerek imparatorun ilk mesajına nazaran oldukça ılımlı bir üslup takınmış olduğu mesajını iletiler (Zehebî, 1998, C. 45, s. 30).

"Ben senin azad edilmiş kulunum, esirimim. Benim denizin en büyük kralı olduğumu biliyorsun. Papa ve krallar benim geliş maksadımı öğrendiler. Eğer başarısız olarak dönersem onlar arasındaki izzet ve celalim kırılır. Kudüs, Hristiyanların inançlarının kökenlerinin bulunduğu ve hac ettikleri yerdir. Müslümanlar şehri harap ettiler. Kudüs'ün büyük bir geliri yoktur. Sultan uygun görüp bana şehrin merkezini verirse -fazlası olursa sultanın sadakası olur- krallar arasında itibar ve celalim yükselir. Eğer sultan isterse Kudüs'ün gelirlerini sultana gönderirim" (Zehebî, 1998, C. 45, s. 30).

Melik Kâmil İmparatorun mesajı mukabilinde sulhu gerçekleştirmek istediğini ancak zor durumda kaldığını şu sözlerle bildirdi.

"Ben de çevremdekilerin düşüncelerini hesaba katmalıyım. Eğer Kudüs'ü sana veririm, Halife benim davranışımı kınar. Ayrıca tahtımı tehlikeye atacak bir dini

ayaklanma olabilir. Her iki taraf için önemli olan zevahiri kurtarmaktır” (Maalouf, 2012, s. 211).

Mısır sultanının antlaşmaya yanaşmamasından dolayı zor durumda kalan Friedrich, Mısır elçisi Emir Fahreddin’e iki tarafın maslahatı için bir çıkış yolu bulması ricasında bulunmuştur. Melik Kâmil ile durumu istişare eden Fahreddin, Friedrich’e “*Selahaddin’in çok büyük bedel pahasına fethettiği Kudüs’ü teslim etmemizi halk asla kabul etmez. Buna karşılık, Kudüs konusundaki anlaşma; kanlı bir savaştan sakınılmasını sağlamalı...*” mesajı üzerine Friedrich, mahiyetindeki kuvvetlerine, savaş hazırlığında bulunmalarını emrederek Yafa’ya ilerlemeye karar verdi (Maalouf, 2012, s. 211-212). Bu suretle İmparator, ordusuyla Eyyübîler üzerine yürüme intibası vererek, Müslümanları tedirgin etmek istiyordu. Mısır sultanı Kâmil ile gizli ve hızlı bir şekilde görüşmeleri yürütebilmek maksadıyla mahiyetindeki tüm birliklerle 23 Kasım 1228 tarihinde daha önce Müslümanlar tarafından tamamen tahrip edilmiş olan Yafa üzerine yürüdü (Barber- Bate, 2010, s. 128; Ernoul, 2019, s. 326; Novare, 1936, s. 184). İmparator tekrar sultana haber göndererek anlaşma şartlarının yerine getirilmesini istediğinde (Ernoul, 2019, s. 326). Melik Kâmil, İmparatorun adamlarının Müslüman köyleri yağmaladığını ileri sürerek barış görüşmelerini kesti. İmparator, barış görüşmelerini yeniden başlatmak maksadıyla elçisini yine gönderdi. Ancak elçi Melik Kâmil tarafından kötü karşılanınca beklemeden geri döndü. Müzakereler durma noktasına geldiğinde, İmparator Doğu’yu sembolize eden imparatorluk silahlarını, kılıcını, zırhını ve miğferini Mısır sultanı Melik Kâmil’e göndererek kendisine karşı asla silaha sarılmayacağını ve antlaşma isteğinin hala arkasında olduğunu bildirdi (Barber-Bate, 2010, s. 128; Kantarowicz, 1957, s. 192; Runciman, 2008, C. 3, s. 163).

Friedrich’le antlaşmayı çıkarlarına uygun bulan ancak umumi bir tepkiden endişelenen Mısır sultanı, Eyyubî meliklerini bir araya toplayarak imparatorla bir barış akdedemediğini ve bu hususta istişarede bulunmak istediğini bildirdi. Sultan imparatorun elçileri geldiğinde naiplerine; “*Beylerim (Meliklerim)² bu gördüğünüz kardeşimle aramızda akdettiğimiz barış antlaşması için gelen Almanya imparatorudur. Bizler elçilerimiz aracılığıyla ona söz vermiştik. Sizin de aynı şekilde yemin etmeniz gerekiyor. Eğer yemin etmezseniz, bilin ki sizlerin üzerine yürüyecek. O durumda ne benden yardım ve aman bekleyin ne de askerlerimden*” dedi. Eyyubî hanedanlığının her bir üyesi sultanın kararına saygı gösterdiklerini, harpte kaybedeceklerinin barışta

² Ernoul’dan alıntılama yaptığımız bu paragrafta “Beylerim” tabiri kullanılmıştır. Bey=beg lafzı Türkçe kökenli bir kelime olup, Arapça karşılığı “emîr” dir. Eyyübîlerde her bir bölgenin hâkimi “Melik” unvanı taşımaktadır. Bu bakımdan “Beylerim” yerine “Meliklerim” lafzı daha doğru bir kullanım olacaktır.

kaybedeceklerinden çok daha fazla olduğunu bildirerek, Haçlılarla ilişkilerinde savaştan ziyade barışı istediklerini açıkça belirttiler (Ernoul, 2019, s. 327). Bunun üzerine Melik Kâmil, İmparatora, Fahreddin'i elçi olarak göndererek Dımaşk topraklarına hükmedebilmek tasavvuruyla Müslümanların nazarındaki itibarını zedelemeyecek şartları kabul etmeye hazır olduğunu bildirdi.

Friedrich ve el-Kâmil tarafından 22 Rabiulevvel 626/ 18 Şubat 1229 tarihinde Kubbetü's-Sahra ve Mescid-i Aksâ'nın bulunduğu Haremü'ş Şerif Müslümanların elinde kalması şartıyla Kudüs, Beytüllahim, Nasıra ve Sayda ve civarının Hristiyanlara bırakılması ve antlaşmanın yürürlükte olduğu 10 yıl boyunca şehrin tahkim ve imar edilmemesi, şartıyla "Yafa Barışı" olarak bilinen antlaşma akdedildi (İbn Vâsıl, 1972, C. 4, s. 241; el-Makrîzî, 1956, C. I/I, s. 230; Ebü'l-Fidâ, 1286, C. 3, s. 141; en-Nüveyrî, 2004, C. 29, s. 98; Paterborn, 1971, s. 164; Amadi, 2015, s. 133). Antlaşmanın ardından kısa bir süre sonra Sultanın arzusu ile İmparatorun lehine madde eklenmesi, Melik Kâmil ve Friedrich'in arasındaki hukukun ve dostluğun derinliği hakkında ipucu vermektedir.

Taraflarca yeminle onanan antlaşmanın ardından İmparator emir Fahreddin'e "Eğer Haçlıların yanındaki izzet ve itibarımın kırılmayacağını bilseydim sultana teklif ettiğim şeylerden hiç birini teklif etmezdim. Onların yanında şerefi muhafaza etmek maksadıyla bu isteklerde bulundum. Benim için Kudüs ve diğer yerlerin bir önemi yoktur" demiştir (el-Makrîzî, 1956, C. I/I, s. 230). Antlaşma metninin akdedilmesinden sonra, Mısır sultanı, Tibnin'i İmparatora teslim ederek antlaşma maddelerine eklenmesini istedi. (İbnü'l Amîd, t.y., s. 16.)

Yafa Antlaşmasının metni günümüze ulaşmamıştır. İslam ve Batı kaynaklarının antlaşma hakkında verdiği malumatlar; Kubbetü's-Sahra ve Mescidü'l Aksâ'nın bulunduğu Haremü'ş-Şerif'in Müslümanların elinde kalması şartıyla Kudüs'ün Hristiyanlara bırakılması ve mütarekenin 10 yıl geçerli olması dışında birbiriyle örtüşmemektedir. (Haçlı mektuplarında verilen antlaşma maddeleri hakkında bkz. Latincesi için, Parisiensis, 1876, C. 3, s. 179-184; mektubun İngilizce versiyonu için Wendover, 1849, s. 516-519; Paterborn, 1971, s. 165-170; Türkçe tercümesi için Çalışır, 2018, s. 96-100. Eyyubi ve Memluk devletlerinin Haçlılarla yaptıkları hemen bütün anlaşmalar 10 yıl sürelidir. Özbek & Çıplak, 2017, s. 57-70)

Melik Kâmil aynı ay içinde Kudüs'ü Müslümanlardan tahliye etti (Ebû Şâme, 1997, C. 3, s. 154; el-Makrîzî, 1956, C. I/I, s. 231; Zehebî, 1998, C. 45, s. 32). İslam dünyasında tepkiler arttığında kendisini savunmak ve şehrin teslimini haklı çıkarmak maksadıyla İbn ebî Dabuka adıyla maruf Cemaleddin el-Kâtibi el-

Eşrefî'yi şark beldelerine ve Abbasi halifesine gönderdi (İbn Nazîf, 1981, s. 179) ve kamuoyuna; *“Haçlılara müsamaha göstermedik ancak bazı harap edilmiş kilise ve manastırları bıraktık. Mescidü'l Aksa Müslümanlarındır ve orada İslâm'ın nişaneleri kâimdir. Müslüman valilerin şehir ve köylerde hâkimiyetleri devam ediyor”* şeklinde bir açıklama yaptıysa da Müslümanları teskin edemedi (İbn Vâsıl, 1972, C. 4, s. 243-244; el-Makrîzî, 1956, C. I/I, s. 230).

Friedrich'in sefer sırasındaki Hristiyanlık karşıtı eylemleri ve Melik Kâmil ile dostluğu İslam yakınlığı olarak algılanarak Papa ve yandaşları tarafından kınandı. Papa, hukuka aykırı olarak aforozlu sefere çıkan Friedrich'in Mısır hükümeti ile akdettiği, kiliseye hiç bir atıfta bulunmayan 1229 Yafa antlaşmasını tanımadı ve Avrupa'yı ayağa kaldırdı (Kantarowicz, 1957, s. 188; Nomiku, 1997, s. 63).

İmparator Friedrich'in Kudüs Ziyareti

Ateşkes tamamlandığında İmparator Friedrich, Kudüs'ü ziyaret etmek için Mısır sultanından izin istedi. İmparatorun Kudüs ziyareti boyunca ona refakat etmesi için, Eyyubî meliklerinin yanında hürmet gören devletin gözde simalarından Nâblus kadısı Şemseddin, görevlendirildi (İbn Vâsıl, 1972, C. 4, s. 244; el-Makrîzî, 1956, C. I/I, s. 231). 17 Mart 1229 tarihinde İmparator Friedrich, Alman, İtalyan ve oldukça az sayıdaki mahalli baronların eşliğinde törenle Kudüs'e girdi (Wendover, 1849, s. 524; Runciman, 2008, s.165). Şehir kapısında Nablus kadısı Şemseddin tarafından karşılanan Friedrich'e sultanın adına şehrin anahtarı teslim edildi. Friedrich Kudüs üzerinde hükümlerini ilan etmesine rağmen veraset hukukuna göre, kısa bir süre Isabella'dan doğan oğlu II. Conrad'ın doğumuyla Kudüs kralı unvanını kaybetmişti. Ancak o, Conrad'ın naibi sıfatıyla Kudüs'te hak iddiasında bulunuyordu. Nitekim 18 Mart'ta ordu ve hacılar Kudüs'te bulunan Kutsal Kabir Kilisesi'ne (Yeniden Diriliş Kilisesi) girdiğinde burada hiçbir papaz bulunmuyordu. Kendi tacını takan Friedrich Alman Töton şövalye tarikatı üstadı tarafından önce Almanca ve Fransızca olarak methiyeler eşliğinde kendi kendini taçlandırmış oldu (Kantarowicz, 1957, s. 200-201).

Kadı Şemseddin'den naklen İbn Vâsıl, bu ziyaret hakkında şu ifadeleri kaydetmiştir.

“Sultanın bana emrettiği gibi İmparatorla Haremü'ş Şerif'e girdim. Orada İmparator kutsal yerleri gördü ve onunla birlikte Mescidü'l Aksa'ya girdik. İmparator, Mescidü'l Aksa ve mukaddes Kubbetü's Sahra'nın yapılarını, Mescidü'l Aksa'nın mihrabı ve minberinin güzelliğini çok beğendi. Minberin merdivenlerinden yükseğe çıktı sonra geri indi. Daha sonra elimi tutup Mescidü'l Aksa'dan çıktık. Bu sırada elinde İncil'le Mescidü'l Aksa'ya girmek isteyen bir rahip gördü. Aşağılayıcı bir tonla ona bağırdı. Ve ona dedi ki; seni buraya getiren nedir. Sizden biri benim iznim dışında buraya girmek isterse onu mahvederim

şeklinde yemin etti. Biz sultan Kâmil'in memlûkleri ve köleleriyiz. Melik Kâmil bize buradaki kiliseleri vermekle tasadduk etti ve büyüklüğünü gösterdi. Cömertliğinden bize verdi. Sizden hiç kimse tavırda ileri geçmesin" rahip İmparatorun yanından korku için de ayrıldı (İbn Vâsıl, 1972, C. 4, s. 244; el-Makrîzî, 1956, C. I/I, s. 231).

Bu ziyaret sırasında Friedrich, Kudüs'teki sekizgen, yeşil ve altın kubbeli Ömer Camii'ni hayranlıkla inceledi (Kantarowicz, 1957, s. 192). Dönemin şahidi Dımaşk Camii hâtibi ve ünlü vakanüvis Sibt İbnü'l Cevzî bu hususta Kubbetü's-Sahra'ya bakan görevliden şu nakli yapmıştır.

"İmparator kubbenin üzerinde yazılmış olan kitabede ne olduğunu bana sordu". Kitabede şu ifade yazılı idi. "Bu mukaddes evi müşriklerden Selahaddin temizledi". İmparator, "acaba bu putperestler kim ola" dedi ve ekledi. "sahranın kapısındaki bu parmaklıklar ne için buraya konulmuştur." Sahraya bakan adam "Serçeler girmesin" şeklinde cevap verdiğinde İmparator: "Sizin bu davranışınıza karşılık Allah size zalimler (cebbarlar) getirdi", diyerek mukabelede bulundu (Sibt İbnü'l-Cevzî, 1952, C. VIII /II, s. 656).

Sibt İbnü'l Cevzî'nin kaydına göre, İmparatorun Kudüs ikameti sırasında emrinde bulunan bütün görevliler Müslümandı. Öğle namazı vakti girip, müezzinler ezan okunduğunda imparatorun mahiyetinde bulunan bütün hizmetlileri, yardımcıları ve Sicilyalı Mantık hocası namaz kıldı. İmparator sarışındı, gözlerinde zayıflık vardı ve imparator köle olarak satılacak olsa 200 dirhem etmezdi. Onun sözlerinden hidayet içerisinde olduğu anlaşılmaktaydı. Ancak o kendini Hristiyan olarak göstererek inancını gizlemekteydi (Sibt İbnü'l-Cevzî, 1952, C. VIII/II, s. 656). Müslümanlar nazarından İmparator dinsiz addedilmesine rağmen Melik Kâmil ve Friedrich'in her düşüncüyü tartan ve inceleyen düşünüş tarzları birbirine benziyordu. Bu nedenle Melik Kâmil ve Fahreddin, Friedrich'e karşı bir sempati besliyordu (Runcıman, 2008, C. 3, s. 166).

Eyyûbi sultanı Melik Kâmil, Nablus kadısı Şemseddin'den İmparatorun Kudüs ziyareti boyunca müezzinlerin minbere çıkmamalarını ve Harem'de ezan okumamalarını emretmesini istedi. Ancak Kadı, müezzinlere bu emri vermeyi unuttu. Müezzin Abdülkerim o gece seher vakti minbere çıktı ve Hristiyanlarla ilgili ayetleri okumaya başladı (..Allah asla çocuk edinmemiştir...(Kur'an-ı Kerim 23: 91). (...İsâ Meryem'in oğludur...(Kur'an-ı Kerim 3: 45; Kur'an-ı Kerim 4: 171). Güneş doğduğunda Kadı, Müezzine sen ne yaptın diyerek sultanın emrinden bahsetti. Abdü'l-kerim özrünü ileterek sultanın verdiği emirden bilgisi olmadığını söyledi. İkinci gün Abdü'l-kerim minbere çıkmadı. Güneş doğduğunda imparator kendine Kudüs'ü teslim eden Kadı'yı çağırtdı. Kadıya "dün gece minareye çıkan adam

nerede?" diye sordu. Kadı sultanın İmparatora ihtiramdan dolayı bunu tavsiye etmiş olduğunu anlattı. Cevaba mukabil İmparator: "Ey kadı yanlış hareket ettiniz, benim için dininizin gereklerini, şeriatını bırakmanız doğru değildir. Siz benim memleketime gelmiş olsaydınız siz memleketime geldiniz diye kiliselerde çan çalmaktan vazgeçmezdim. Tanrı hakkına bunu yapmayın bu hareketiniz ilk önce sizi bizim nazarımızda alçaltıyor." şeklinde mukabelede bulundu (Sıbt İbnü'l-Cevzî, 1952, C. VIII/II, s. 656-657; İbn Vâsıl, 1972, C. 4, s. 245; el- Makrizî, 1956, C. I/I, s. 231).

Friedrich'in olaylı iki gün süren Kudüs ziyaretinden sonra Müslüman vakanüvislerin bazıları onun dini inancı hakkında fikir yürütmüşlerdi. Dönem vakanüvisi Sıbt İbnü'l Cevzî, İmparatorun gizli bir Müslüman olduğunu kaydetmiştir (Sıbt İbnü'l-Cevzî, 1952, C. VIII/II, s. 656). Bununla birlikte Kutsal Roma İmparatoru ve Haçlıların lideri durumundaki Hristiyan bir imparatorun İslâm dini ile ilgilenerek, İslâm ülkeleriyle münasebetleri, fazla yaygın olmayan hadisleri dahi bilerek bunlar hakkında fikir yürütmesi ve İsevilik karşıtı eylemleri bir kısım araştırmacı tarafından Friedrich'in Müslüman olabileceği hususunu gündeme getirmiştir (Öngüner, 2016, s. 5-9). Papalığın dini kuralları sürekli çiğnemesi sebebiyle birçok kez kiliseden aforoz edilmesi, İmparatorun yaşamı boyunca inancının sağlamlığı konusunda şüphe duyulmasına ve sonraki dönemlerde de bu iddianın gündemde tutulmasına neden olmuştur (Yıldız, 2017a, s. 74).

Müzakereler sırasında Müslümanların Halifelik makamını sorgulayarak papalıkla ilgili kıyaslamada bulunması da dikkate değerdir. Friedrich Akkâ ikameti sırasında elçi emir Fahreddin'e Müslümanların halifelik makamı hakkında malumat vermesini istemiştir. Fahreddin verdiği bilgi de; "O, peygamberin amcaoğludur. Babasından hilafeti alır onun babası da kendi babasından hilafeti devralmıştır. Hilafet nübüvvet evinde daimidir. Hilafet onlardan çıkmaz". Buna karşılık İmparator, "ne kadar güzel, akıl yoksunu Hristiyanlar çöplükten bir adam alırlar. Başiboş ve cahil seçilen bu adamın Hz. İsa (Mesih)'le ne nesep ne de sebep bakımından bağılılığı ya da ilişkisi vardır. Bu adamı kendilerine Halife yaptıkları gibi onu bir de Mesih'in makamında değer veriyorlar. Sizin halifeniz Peygamberinizin amcaoğlu olmasından dolayı bu insanlar arasında o mertebeye hak eden muteber kimsedir" (İbn Vâsıl, 1972, C. 4, s. 251).

İlmi Görüşmeler

İslâm dinine yakınlık ve Hristiyanlık dinine karşı söylemleriyle dikkat çeken II. Friedrich, çeşitli İslam ülkelerinde bulunan alanında uzman âlimlere elçi veya mektuplar vasıtasıyla ilmi ve sıra dışı sorular sorarak olağan üstü öğrenme arzusuyla döneminin hükümdarları arasında temayüz etti. O, bu yönüyle VI. Haçlı

seferi sırasında gerçekleştirilen diplomasiyi bir ilim münazarasına dönüştürmüştür. Friedrich'in sefer sonrasında da devam eden İslam ülkeleriyle yazışmaları doğu ilminin Avrupa'ya aktarımında etkin rol oynamış, bu özelliği imparator unvanının tabii bir sonucu olarak siyasi kimliğinin gölgesinde kalmıştır. Friedrich'in Eyyûbî sultanları vasıtasıyla edindiği ilmi düzey, Avrupa'ya yoğun bir şekilde bilgi aktarımı sağladığı gibi Avrupa'da bazı bilimlerin de temelini oluşturmuştur (Yıldız, 2017b, s. 178-198; Sezgin, 2008, s. 148-154, 164).

Eyyûbî Sultanı El-Kâmil ile II. Friedrich arasındaki siyasi amaçlı başlayan yazışmalar yalnızca diplomasi ve politik meselelerle kısıtlı kalmayarak "felsefe, metafizik, astronomi, sayılar teorisi, geometri, matematik, cebir, tıp kuş yetiştirme bilimi ve avlanma gibi konularda fikir teatisine dönüştü (Kantarowicz, 1957, s. 192). Değeri yüksek kıymetli mücevheratlar bir yana, kitap, kitap tercümeleleri, çeşitli hayvan ve içerisinde aletlerin de bulunduğu hediyeleşmeler gerçekleştiriyor, Sultan, İmparatorun hizmetinde bulunması amacıyla dönemin âlim ya da müderrislerini görevlendiriyordu.

Dönemin vakanüvisti İbn Vâsıl, Mısır sultanı ve Sicilya İmparatoru arasında gerçekleşen elçilik teatisi hususunda şu sözleri nakletmiştir.

"Melik Kâmil ile İmparator arasında gidip gelen elçi Fahreddin şeyhidir. İki hükümdar arasında farklı konular üzerine diyaloglar gerçekleşiyordu. İmparator Kâmil'e hikmetli meseleleri, mühendislik ve matematiksel meseleler problematiğini bu meseleler yanında bulunan bilgin, alim kişileri sınasın diye gönderiyordu. Melik Kâmil, Friedrich'den gelen matematiksel meseleleri matematik uzmanı Ta'sif üzerine maruf, Şeyh Alemüddin Kayser b. Ebü'l-Kâsım'a, geri kalan sorular ise alanlarında bilgin olan hocalara arz edildi ve bu soruların hepsine cevap verildi (İbn Vâsıl, 1972, C. 4, s. 242; el-Makrîzî, 1956, C. I/I, s. 232). Müzakereler sırasında döneminin en iyi meşhur Hanifi âlimlerinden olan ve bazı matematiksel meseleleri cevaplayan Alemüddin Kayser b. Ebü'l-Kâsım'ın bahsi geçen Yafa antlaşmasının akdedilmesinin hemen ardından Friedrich'e gönderilmesine karar verildi (İbn Nazîf, 1981, s. 177).

İmparator Friedrich bir yazışmasında hayvanlara ilgisinden bahsedince Sultan Kâmil bin Adil Mısır'dan ona yırtıcı hayvanlar, atlar, katırlar, develer, bir fil, ayılar, maymunlar, Hint kakadu papağanları ve pelikanlar gönderdi (İbn Laklak, 1974, s. 51; Kantarowicz, 1957, s. 358; Maalof, 2012, s. 210). Friedrich'in hayvan merakı o kadar ileri derecedeydi ki O, Malta'da bir deve yetiştirme istasyonu kurdu. Ayrıca tazı, kümes hayvanları ve güvercin yetiştirdi. Melik Kâmil, Friedrich'in deve kuşu yumurtlatma gayretlerine karşın devekuşu yumurtaları satın aldı ve onlarla birlikte deneyimli insanları Apulia'ya gönderdi. Melik Kâmil'in muhtelif hayvan

hediyelerine mukabil, Friedrich ona beyaz tavus kuşu ve bir kutup ayısı hediye etti (Kantarowicz, 1957, s. 358).

İki hükümdar arasındaki dostluk ve yazışmalar VI. Haçlı seferinden sonra Melik Kâmil'in ölümüne kadar devam etti (İbn Vâsıl, 1972, C. 4, s. 246). II. Friedrich, Müslümanların bilim birikiminde yararlanmak ve bu suretle Müslüman bilginleri mahiyetinde bulundurmak maksadıyla Eyyûbî hükümdarları ve meliklerine başvurarak bilim insanı talep etmiştir (Yıldız, 2017b, s. 187). Melik Kâmil döneminde ise özellikle ülkenin en ünlü Arap astronomlarını geçici bir süreliğine de olsa kendisine göndermesi için ricada bulunmuştur (Kantarowicz, 1957, s. 192). 1235 yılında sultan el-Kâmil tarafından Sicilya'ya gönderilen Musul ve Bağdat'ta Felese, Tıp ve Astronomi eğitimi almış ve Arap dünyasını temsil eden Magister Theodor, isimli bilim adamı Friedrich'in Arap hükümdarlarla yazışmalarını gerçekleştirirken elçi olarak da görev almış ve İmparator'un çok ilgilendiği avcılık üzerine Arapça bir kitabı tercüme etmiştir (Kantorowicz, 1931, s. 315).

Friedrich'in Melik Kâmil ile yazışmalarında Astronomi ve Astrolojinin de önemli bir yeri vardı. 1232 yılında Mısır sultanı, Friedrich'e bir usturlab hediye etmişti. Usturlabı büyük bir titizlikle muhafaza eden II. Friedrich, itibarlı ziyaretçilerine bu cihazı gösterdiğinde onun, eşsiz bir değere sahip olduğunu, güneş, ay ve yıldızların gizemli bir şekilde hareketlerini gösterdiğini, Arap dostu Sultan'ın hediyesi ve bunun kendisi için oğlu ve varisi olan Conrad'dan sonra dünyadaki en değerli varlık olduğunu söylemekteydi (Kantorowicz, 1931, s. 316, 323; Sezgin, 2008, C. 1, s. 149).

İki hükümdar kitap değiş tokuşunda da bulunmaktaydı. Mısır sultanı Melik Kâmil'in, Arapça bir astroloji çalışması olan "Dokuz Yargıç Kitabı" da imparatora verdiği hediyeler arasındaydı. İmparator da Mısır sultanına göndermek maksadıyla Merlin'in kehanetlerini toplatmış ve Arapça'ya tercüme ettirmiştir. Bu hediyeye mukabil Mısır sultanı, İmparatora "Bütün Bilgilerin Kitabı" isimli bir eseri göndermiştir (Kantorowicz, 1931, s. 316, 323; Sezgin, 2008, C. 1, s. 149). Friedrich'in Mısır sultanı vasıtasıyla edindiği bilgi birikimi ile kaleme aldığı Astroloji kitabı, yüz yıl sonra bile insanların İtalya'nın siyasi takımıyıldızları hakkında alıntı yaptığı bir eser olmuştur (Kantarowicz, 1957, s. 196-197).

Friedrich'in merakı ve öğrenme isteği yalnızca Melik Kâmil'e gönderdiği ilmi sorularla sınırlı kalmadı. O, ölüm, nefis, evrenin sonluluğu, sonsuzluğu ve metafizik gibi konular üzerine dönemin kültür merkezleri Mısır, Şam, Anadolu, Irak ve Yemen'de bulunan mutasavvıf ve âlimlere sorular içeren mektuplar gönderdi (İbn Seb, 2013, s. 7). Devrin önde gelen ulemasından İbn Seb'in bu sorulara verdiği cevaplar mağrib fukahası tarafından hoş karşılanmamış ağır

şekilde itham edilmiştir. İbn Seb'i himaye eden fakat siyasî otoritesi zayıflamış olan Sebte Valisi İbn Halâs, bu tepkilerin büyük sıkıntılara yol açabileceği endişesiyle İbn Seb'i şehirden uzaklaştırmıştır (İbn Seb, 2013, s. 14-15; Kutluer, 2018, s. 307). Bu vesileyle İbn Seb, kendisine gönderilen soruları "el-Kelâm 'ale'l-mesâ'ili'-Ş-Şıkkılliye" yani Sicilya Mektupları adlı eserinde kaleme alarak ilmi münazaraların günümüze ulaşmasına vesile olmuştur.

Bir diğer ilgi alanı ise yırtıcı kuşlar olan II. Friedrich'in, gözlemlerini not alarak bazı araştırmacılar tarafından ornitoloji olarak adlandırılan kuşbilimi dalının başlangıcı olarak kabul edilen 'De arte venandi cum avibus' adı altında 'Kuş Avlama Sanatı Hakkında' bir çalışma yapmıştır. Friedrich bu eseri kaleme almadan evvel Aristoteles'in kaleme Arapça'ya tercüme edilen bir eseri incelemiş ve Mısır sultanı Melik Kâmil'den kendisine çeşitli yırtıcı hayvan türleri de hediye edilmiştir (Öngüner, 2016, s. 8). Bu kapsamda Friedrich, Kudüs ziyareti sırasında yalnızca kutsal mabetleri gezerek mimarisini incelememiş, aynı zamanda avlanmak için bilgi de toplamıştı. "Doğuda bulunduğumuz sırada Arap kralları bize her türden şahinle birlikte en maharetli şahinlerini gönderdiler. Bizler onların şahinlerin eğitimi sırasında kendilerini muhafaza etmek maksadıyla vücudu örten bir başlık kullandıklarını gördük" (Kantarowicz, 1957, s. 192).

Friedrich ülkesine döndükten sonra da Melik Kâmil ile yazışmalarını sürdürdü (İbn Vâsıl, 1972, C. 4, s. 246). Mısır ve Sicilya arasındaki münasebetler, mektuplaşmalar vasıtasıyla o denli gelişmişti ki Mısır sultanı 1238 yılında Sicilya'ya müfreze birlik gönderdi (Giles, 1987, s. 238). Ayrıca bu yazışmalar Friedrich ve Mısır sultanı ile sınırlı kalmadı. Şam'daki bazı Eyyûbî melikleri de Friderich'le haberleşmekteydiler. Melik Eşref ve Melik Cevâd'ın imparator ile mektuplaştığı bilinmektedir (el-Hatîb, 2001, s. 305).

Friedrich'in beldesine döndükten sonra Melik Kâmil'e gönderdiği mektuplar bazı özellikleriyle temayüz etmiştir. Bu Mektuplar: İki hükümdarın dostluğunun simgesi olarak mübadele edilen İslami kitaplar tarzında Besmeleyle süslenmiştir. Friedrich, bu mektuplarda Müslüman arkadaşlarına Papa ve Lombardlarla olan mücadelelerini anlatmış, Arap şairlerinden alıntılar yapmak ve Kaiser Heinrich'in oğlu, Kaiser Friedrich'in oğlu... şeklinde soy şeceresini vermek suretiyle bir takım Arap geleneklerini taklit etmiştir. Mektuplaşma teatileri sırasında memleketine özgü geleneksel hediyeleri dostu Mısır sultanına göndermeyi ihmal etmemiştir (İbn Nazîf, 1981, s. 189-190).

Başvurduğumuz muasır İslam kaynakları; diğer Frenk krallarına nazaran Friedrich'den büyük bir ilgi ile bahsetmesine rağmen Friedrich ve Melik Kâmil'in

buluşması hakkında malumat vermemektedir. Alman Tarihçi Ernest, İmparator II. Friedrich ve Mısır sultanı Melik Kâmil'in hiçbir zaman yüz yüze görüşmediğini ve İmparatorun, Melik Kâmil'in ölüm haberini aldığı anda derinden sarsıldığını ve bazı zamanlarda iç çekerek "Ah... arkadaşım El Kâmil hayatta olsaydı..." şeklindeki sözlerle ifade ettiği üzüntüsünü, dönemin kroniklerine dayanarak aktarmıştır (Kantarowicz, 1957, s. 195).

Melik Kâmil döneminde başlayan dostluk ve yazışmalar, bir nevi adet haline gelerek, sultanın oğulları, Melik Âdil ve Melik Sâlih Necmeddîn Eyyûb döneminde de devam etmiştir. Melik Sâlih Necmeddin Eyyûb zamanında Friedrich'e elçi olarak gönderilen Şeyh el-Alâmetü'l Sırâceddin Ermevî, İmparator için bir mantık kitabı kaleme almıştır. Bir müddet ikamet ettiği Friedrich'in yanında büyük saygı ve hürmet gören Sırâceddin, daha sonra da tekrar Melik Sâlih'in yanına dönmüştür (İbn Vâsıl, 1972, C. 4, s. 246-247). Ekim 1239'da, el-Kâmil'in Mısır'daki halefi olan II. Âdil de, Sicilya'ya bir elçi göndermiştir. Buna mukabil 1241 yılının sonlarında ve 1243'ün başlarında imparatorluk elçileri de Mısır sarayında görülmüşlerdir (Giles, 1987, s. 238).

Friedrich'in Müslümanlarla ilişkisi Avrupa'daki siyasetini de etkiledi. Müslümanlarla diplomatik ilişkileri 1245'te Lyon Konsili'nde IV. Innocentius tarafından kınanmışsa da İmparator geri adım atmayarak Müslüman hükümdarlarla ilişkisini sürdürdü (Giles, 1987, s. 239). 1248 yılında Fransız kralı IX. Louis'in Mısır'ı işgal etme planları sırasında İmparator, Louis'den ısrarla Mısır'a saldırmamasını istemesine rağmen müspet yanıt alamadı. Louis'in kararlı olduğunu fark ettiğinde hizmetlilerinden birini Melik Sâlih Necmeddîn Eyyûb'a göndererek sefer hazırlıklarını haber verdi. Onunla yüzleşmeye hazırlanmasını istedi. Louis'in planını bozmak için Avrupa içinde birkaç saldırı bile yaptı (el-Hatîb, 2001, s. 305). Aralık 1250'de Friedrich'in ölümüyle Sicilya ve Mısır arasındaki diplomatik ilişkiler fikri iyice yerleşmişti ve Friedrich'in başlattığı gelenek, oğlu Manfred tarafından kesintisiz olarak devam ettirildi (Giles, 1987, s. 240).

SONUÇ

VI. Haçlı seferi sırasında Mısır sultanı Melik Kâmil ve Kutsal Roma imparatoru Friedrich arasındaki yakınlaşma sonraki süreçte gelişerek devam etmişti. Friedrich'in daha önceki Haçlı krallarına nispeten Müslümanlar arasında yetişmesi ve İslâm'a karşı tavır almaması onu Müslüman yöneticiler nazarında farklı bir noktaya taşıdı. Bir Haçlı liderinin Müslüman dünyası ile kurduğu ilişkiler, Eyyubi devletinin İmparatorla ayrıcalıklı bir antlaşma imzalamasını sağladığı gibi dönemin Avrupa siyasetini de etkiledi.

Bahsi geçen antlaşma ile Kudüs tarihinde ilk defa sulh yoluyla Hristiyanlara bırakıldı. Çeşitli ihlallere uğramasına rağmen antlaşma Melik Kâmil'in ölümüne kadar devam etti. Sefer sırasında dikkati çeken diğer bir husus ise; Hristiyan dünyasının en kudretli simasının, İslâm beldeleri ile münasebetleri, meşhur olmayan hadisleri dile getirerek onlar hakkında fikir yürütmesi ve kilise karşıtı eylemlerinden dolayı Friedrich'in Müslüman olabileceği hususunu gündeme taşımasıdır. Friedrich, kilisenin tüm tepkilerine rağmen İslam dünyasıyla yakinen dostluk kurmaktan çekinmedi. Sefer sonrasında diğer Eyyubi melikleriyle yazışmaya devam eden Friedrich, Melik Kâmil'in ölümünden sonra sultanın oğullarıyla elçileşme ve mesajlaşmaya devam ederek bu görüşmeler vasıtasıyla Avrupa'da bilimin gelişmesine hizmet etti. Mısır ve Sicilya arasındaki gelişen diplomasi Friedrich'in ölümünden sonra da devam etti.

Müslüman ve Hristiyan liderlerin yakınlaşması tarihte ender de olsa görülen bir durumdur. Bu dostluk ve hediyeleşmeler, V. Abbasî Halifesi Harun Reşid (786 – 809) ile Kutsal Roma İmparatoru (800-814) ve Frank Kralı (768 –814) Charlemagne arasında VIII. asrın sonu ve IX. asrın başında da görülmüştür. Halife Harûn Reşid, Batı'nın en kudretli hükümdarı Charlemagne'yi Endülüs Emevîleri'ne karşı bir müttefik olarak tasarlarken; Charlemagne'nin halifenin kudretini Bizans'ı sıkıştırmak maksadıyla kullanmak istemesi Doğu ve Batı'nın kudretli iki liderini yakınlaştırmıştır. Diğer bir ittifak cephesi ise XVI. asrın ilk yarısında Kanuni Sultan Süleyman (1520-1556) ile Fransa kralı I. François (1515-1547) arasında meydana gelmiştir. İspanya Kralı ve Alman İmparatoru Şarlken (1519-1556), Fransa Kralı I. François'ı Kuzey İtalya'da esir aldığı Fransa Kralının annesi Osmanlı sultanı Kanunî'ye bir mektup göndererek oğlu François'un kurtarılması için yardım istedi. Bu mektup vasıtasıyla başlayan Osmanlı ve Fransa arasındaki yakınlaşma, 1526 yılında Osmanlı Devleti ve Macaristan arasında 1526 Mohaç Meydan Muharebesi'ne zemin hazırladığı gibi iki devlet arasındaki ticaretin canlanmasına ve Osmanlı'nın Akdeniz'de hâkimiyetinin artmasına sebep oldu. Bütünüyle bu ilişkiler, Doğu ve Batı arasında kültürel aktarım sağlamış ve bahsi geçen devletlerin dış siyasetlerini büyük ölçüde etkilemiştir.

EXTENDED SUMMARY

Frederick II, the Holy Roman-German Emperor and King of Sicily, was not a figure who lean towards the crusades, unlike the Houstefan family he belonged to. Although he took the Crusader oath in 1215, he tried his best not to participate in the expedition, citing troubles in the territory he dominated. During the crusade V, which took place between 1217 and 1221, he dispatched a large number of German

forces to the area to show the Papacy that he was openly supporting the expedition. But these forces failed to show some usefulness as they arrived in front of Dimyat too late. The failure of the expedition caused Frederick II's situation to become more difficult in the eyes of the Papacy and Europe, and he started to prepare for a new Crusade.

When preparing a new crusade, Frederick received the title of King of Jerusalem in 1225, marking the beginning of the rapprochement between Egypt and Sicily. The Egyptian king, Melik Kamil, sent an envoy to King Frederick of Sicily, whom he had heard a lot about during the Crusade V, informing him that he wanted to ally himself. Melik Kamil pledged to give up Jerusalem and some of the seaside resorts conquered under Saladin al Ayubi if they allied against his brother Muazzam, who is the governor of Damascus. Meanwhile, Frederick VI was excommunicated by the papacy for his constant postponements in the crusade movement.

When Frederick, King of Sicily, arrived in the East under excommunication, the death of Melik Muazzam, the leader of Damascus, caused Melik Kamil to abstain. Treaty of Jaffa (1192) was signed between parties after long and grueling diplomatic traffic. Under the aforementioned treaty, Jerusalem was left to Christians by means of peace for the first time in its history. Despite various violations, the treaty continued until the death of Melik Kamil. During the Crusade VI, the rapprochement between Melik Kamil, the Egyptian king, and Frederick, Holy Roman Emperor, continued in the subsequent process. The fact that Frederick grew up among Muslims and did not take a stand against Islam, compared to previous Crusader kings, moved him to a different position in view of the rulers of Muslims. The relations a Crusader leader forged with the Muslim world have affected European politics of the period as well as caused the Ayyubid state to sign a privileged treaty with the Emperor.

After the Jaffa treaty, the Emperor wanted to visit Jerusalem. During his visit, he carefully studied the structures and made observations about livestock. Another thing attracting attention during the crusade was that Frederick's relations with Islamic lands as the most powerful figure of the Christian world, voicing unfamiliar hadiths and speculating about them, and his anti-church actions were bringing up the issue of being a Muslim for him. Despite the church's reactions, Frederick did not hesitate to make close friendships with the Islamic world.

Frederick's correspondence with Islamic countries, which continued during and after the campaign, played an active role in transferring eastern science to Europe. Frederick's knowledge level gained from Egypt and other Muslim

countries not only provided extensive knowledge transfer to Europe but also formed the basis of some sciences in Europe. After the crusade, Frederick continued to correspond with other Ayyubid kings, and after Melik Kamil's death, he continued to send embassies and correspond with the king's sons and through these talks, he served the development of science in Europe. The burgeoning diplomacy between Egypt and Sicily continued after Frederick's death.

KAYNAKÇA

- Abudalafia, D. (1988). *Frederick II a medieval empero*. Oxford University Press.
- Amadi, (2015). *The chronicle of Amadi* (From the Italian to Eng. trc. Coureas. N. and Edbury. P. trans.). Nicosia.
- Barber, M. & Bate, K. (2010). *Letters from the east, Crusaders pilgrims and settlers in the 12th-13th centuries*. (Trans). Ashgate.
- Çalışır, A. O. (2018). *Deniz aşırı ülkelerden havadisler: Haçlıların mektupları (1097-1252)*. İstanbul: Kutlu Yayınevi.
- De Novare, P. (1936). *The wars of Frederick II against the Ibelins in Syria and Cyprus*. New York: Columbia University Press.
- Demirkent, I. (1997). *Haçlı seferleri*. İstanbul: Dünya Yay.
- Detwiler, D. S. (1999). *Germany: a short history*. Southern Illinois University Press.
- Donavan, J. P. (1950). *Pelagius and the fifth crusade*. London: Oxford University Press.
- Ebü Şâme, el-Makdisî. (1997). *er-Ravzateyn fi ahbâr'd devleteyn; en-nûriyye ve's-salâhiyye* (C. 3). (Zeybek İ. thk.) Beyrut.
- Ebü'l-Fidâ, İ. (1286). *el-Muhtasar fi ahbâr el-beşer* (C. 3). Kahire.
- el-Hatîb, İ. Y. (2001). *el-Kudüs beyne etmâ' es-salibiyyîn ve tefrît el-melik kâmil el-Eyyûbiyyî*. Amman.
- el-Makrîzî, T. A. (1956). *Kitâb el-sülûk li-ma'rifeti düveli'l- mülûk* (C. I/I). (Ziyâde M. M. Yay.), Kahire.
- en-Nüveyrî, Ş. A. (2004). *Nihâyetü'l ereb fi fününi'l edeb* (C. 29). (Feyyâz M. H. thk.). Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- Ernoul. (2019). *Ernoul kroniği* (Altınbaş, A. D. Çev.). İstanbul: Kronik Kitap.
- es- Süyûtî, C. (tarihsiz). *Hüsnu'l-muhâdara fi târihi Mısır ve'l Kâhire* (C. 2). (Ebü'l-Fazl İ., thk).
- ez-Zehabî, Ş. M.,(1998). *Târîhü'l İslâm* (C. 45). (Temurî A. thk.). Beyrut: Dârü'l-Kitâbü'l Arabî.
- Germano, S. R. (1864). *Chronica* (Pertz, R. G. H. Neşr). Harvard Üniversitesi.
- Giles, K. R., (1987). *The emperor Frederick II's Crusade 1215-1231* (Yayınlanmamış doktora tezi). Keele University, England.
- Humphreys, R. S. (1977). *From Saladin to Mongols the Ayyubids of Damascus (1193-1260)*. New York: State University of New York Press Albany.
- İbn Hallikan. (1968). *Vefatü'l ayan* (C. VII/ V). (Abbas, İ. thk.). Beyrut: Darül Sadr.
- İbn Nazîf, el-Hamevî. (1981). *Et-târîhü'l Mansûrî* (Ebü'l-'İd Dûdû, neşr.). Dımaşk.
- İbn Seb. (2013). *Sicilya cevapları* (Yaltkaya Ş. Çev.). İ. Dervişoğlu (Haz.). İstanbul: Büyüyen Ay Yay.
- İbn Vâsıl, C. M., (1972-1077). *Müferricü'l-kürûb fi ahbâr-ı Benî Eyyûb* (C. 4). (er-Rabie, H.-'Âşûr, A. thk.). Kahire.
- İbnü'l Adîm, K. Ö., (1968). *Zübdetü'l-Haleb min târihi Haleb* (ed-Dehân S. thk.). Dımaşk.
- İbnü'l Amîd. (tarihsiz). *Ahbârü'l-Eyyûbiyyîn* Port Said: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye.
- İbnü'l Esîr. (1987). *İslam tarihi* (C. 12). (Özaydın, A. Çev.). İstanbul: Bahar Yay.
- İbnü'l Kesîr., E. (1995). *el-bidâye ve en-nihâye* (C. 13). (Keskin, M. Çev.). İstanbul: Çağrı Yay.
- Kantarowicz, E. (1931). *Kaiser Friedrich der Zweite 3*. Berlin: unveränderte Auflage.
- Kantarowicz, E. (1957). *Frederick the second (1194-1250)* (Lorimer, E. O. English Version). New York: Frederick Ungar Publishing Co.

- Karakaş, Ş. (2016). V. Haçlı seferi ve Haçlıların Dimyat'ı zaptı. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, I/(2), 7-26.
- Karakum, G. (1993). II. Friedrich von Hohenstaufen'in İslâm dünyası ile ilişkileri ve Arapça kroniklere yansımaları. *Bellekten*, LVII/(219), 447-480.
- Kutluer, İ. (2018). İbn Seb'in. *İslâm ansiklopedisi* (C. 20, s. 306-312). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Maalof, A. (2012). *Arapların gözünden Haçlı seferleri* (Berktaş, A. Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Nomiku, H.A. (1997). *Haçlı seferleri* (Dinçmen, K. Çev.). İstanbul: İletişim Yay.
- O'Neal, M. J. (2005). *The Crusades Almanac* (Means, M. M.- Schlager, N. Ed.). Printed in the United States of America.
- Öngüner, E. (2016). İslam'ın etkisindeki kutsal Roma-Cermen imparatoru: Kaiser II. Friedrichs. *Eğitim Dergisi*, XLIX/(1).
- Özbek, S. & Çıplak, E. (2017). Memluklerin Haçlılarla anlaşmalarında 10 yıl kuralı. *Kerkük Çok Irak Değil Prof. Dr. Eşref Buharalı'ya Armağan Türk Tarihine Dair Yazılar II* (s. 57-70). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Özbek, S. (2018). *Selçuklu-Eyyübî ilişkileri (1175-1250)*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Parisiensis, M. (1876). *Chronica majora* (C. 3) (Luard, H. R. nşr.). London.
- Paterborn, O., (1971). *The capture of Damietta* (Gavigan, J. J. trans. from the Latin). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Runciman, S. (2008). *Haçlı seferleri tarihi* (C. 3) (Işıltan, F. Çev.). Ankara: TTK.
- Sezgin, F. (2008). *İslam'da bilim ve teknik* (C. 1). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A. Ş. Yay.
- Sıbt İbnü'l-Cevzî. (1371/ 1952). *Mir'at el-zaman fi tarihü'l-ayân* (C. VIII/II). Haydarabad.
- Şeşen, R. (2007). *Salahaddin'den Baybars'a (Eyyubiler-Memluklar 1193-1260)*. İstanbul: İsar Yay.
- Şeşen, R. (2012). *Eyyübiler (1169-1260)*. İstanbul: İsam Yay.
- Van Cleve, T. C. (1975). The Crusade of Frederick II. Setton K. M. (Ed.), *A history of the Crusades II*. London.
- Villani, G. (1906). *Villani's chronicle*, Being selections from the first nine books of the croniche Fiorentina. (Selfe, R. E. trans.- Wicksteed, P. H. Ed.). London.
- Weltecke, D. (2011). Emperor Frederick II, "Sultan of Lucera", "friend of the Muslims", promoter of cultural transfer: controversies and suggestions, J. Feuchter (Ed.), *Cultural transfers in dispute: representations in Asia, Europe and the Arab World since the Middle Ages* (p. 85-106). Frankfurt.
- Wendover, R. (1849). *Flowers of history, (comprising the history of England from the descent of the Saxons to A.D. 1235)* (Giles, J. A. İngilizce trc.). London.
- Yıldız, Y. (2017a). 15. yüzyıla kadar Sicilya ve İtalya'da müslümanlar. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (40), 67-88.
- Yıldız, Y. (2017b). Filozof kral II. Friedrich: kutsal Roma-Cermen imparatoru II. Friedrich (1194- 1250) ve İslam bilim mirası. *History Studies, International Journal Of History*, 9/(1), 178-198.

